

Geçmişten Günümüze Mahremiyet Kavramı

The Concept of Privacy From the Past to the Present

Nilgün ARAS¹, Nurcan ÇALIŞKAN²

ÖZ

İlk çağlardan günümüze kadar tarihin her döneminde mahremiyet önemli bir kavram olmaya devam etmiştir. Yerleşik hayata geçiş ile birlikte bireyler çadırlarda, daha sonraki yıllarda tek odalı evlerde kalabalık şekilde yaşamıştır. Bu dönemde mahremiyet ifadesine yüklenen anlam günümüzdeki halinden daha farklı olmuştur. Tıp alanında mahremiyet kavramının ilk örnekleri eski Mısır'da, Hipokrat andında görülmektedir. Günümüzde ise mahremiyet fiziksel, psikolojik, bilgi ve sosyal mahremiyet olarak yeniden tanımlanmıştır. Ayrıca mahremiyet hakkı çeşitli kanun ve yönetmeliklerle koruma altına alınmıştır. Teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte günlük yaşamda gizli tutulması gereken bilgiler ve belgeler bazen kişilerin kendi isteğiyle bazen kişilerin isteği dışında diğer kişilere sunulan içerikler haline dönüşmüştür. Bazen de teknolojik gelişmeler kişilerin özel/mahrem alanlarına girilmesine engel olmuştur. Günümüzde teknoloji hem mahremiyeti korumak için kullanılan hem de mahremiyeti ihlal eden/edilmesini kolaylaştıran bir araca dönüşmüştür. Sağlık alanında ise hemşirelerin neredeyse tüm girişimleri hastaların fiziksel, psikolojik, sosyal ve bilgi mahremiyetinin en az bir tanesi ile ilişkilidir. Bu sebeple hemşirelerin uygulamalarında günümüz teknolojilerini dikkate alarak hasta mahremiyetini koruyacak şekilde bakım vermesi yasal sorumluluktur. Bu derlemenin amacı mahremiyet kavramının, tarihteki yazılı kaynaklardan günümüze kadar olan değişimini ele almaktır.

Anahtar Kelimeler: Gizlilik, Hasta Bakımı, Hemşire, Mahremiyet, Sağlık

ABSTRACT

Privacy has remained a significant concept throughout history, from ancient times to the present. With the transition to a settled life, individuals first lived in tents and later in crowded one-room houses, where the meaning attributed to privacy differed from today's understanding. The earliest references to medical privacy can be found in ancient Egypt and the Hippocratic Oath. In modern times, privacy has been redefined as physical, psychological, informational, and social, and the right to privacy is safeguarded by laws and regulations. With rapid technological development, confidential information and documents are sometimes shared voluntarily and sometimes involuntarily. Technology has therefore become a dual tool-protecting private domains in some cases while facilitating violations in others. In health care, nearly all nursing interventions involve at least one dimension of privacy. Accordingly, nurses carry a legal and ethical responsibility to provide care that protects patient privacy while considering contemporary technological developments. The aim of this review is to examine the historical evolution of the concept of privacy—from ancient written sources to present-day definitions—and to highlight its ongoing relevance in nursing practice.

Keywords: Confidentiality, Health, Nurse, Patient Care, Privacy

Önemli Noktalar

- *Mahremiyetle ilgili tutum ve davranışlara eski çağlarda rastlansa da günümüzdeki anlamıyla mahremiyet kavramı modern bir gelişmedir.
- *Farklı kaynaklarda farklı başlıklar altında toplanmakla birlikte genel olarak fiziksel, bilgi, sosyal ve psikolojik mahremiyet olarak sınıflandırılmıştır.
- *Sağlık çalışanlarının mahremiyetin korunması konusunda bilgili olması çok önemlidir.
- *Hasta mahremiyetinin korunmasında sağlık çalışanlarına önemli sorumluluklar düşmektedir.

"3. Uluslararası 5. Ulusal Hemşirelik Tarihi Kongresi'nde, 2-4 Kasım 2023 tarihleri arasında Sözel Bildiri olarak sunulmuştur. "

¹ Dr. Nilgün ARAS, Hemşirelik Esasları, SBÜ. Gaziler Fizik Tedavi Reh.Eğt.Ar.Has, nilgunaras86@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2463-2120

² Prof. Dr. Nurcan ÇALIŞKAN, Hemşirelik Esasları, Gazi Üniv. Hemşirelik Fakültesi, nurbany@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9804-3030

İletişim / Corresponding Author:

Nilgün ARAS

Geliş Tarihi / Received: 18.07.2024

e-posta/e-mail:

nilgunaras86@gmail.com

Kabul Tarihi/Accepted: 01.03.2025

GİRİŞ

“Mahrem” kelimesi Arapça kökenlidir ve Türk Dil Kurumu sözlüğünde “gizli, yasak, başkalarına söylenmeyen” olarak tanımlanmıştır.¹

Özel yaşam ya da mahremiyet, genel olarak, “kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer, zaman ve koşullarda ne ölçüde ilişki ve iletişim kuracaklarına kendilerinin karar verebildikleri bir alanı ve bu alan üzerinde sahip olunan hakkı” ifade eder.² Mahremiyet; bir kişinin bağımsız bir şekilde var olma çabasıdır.³ Bundan dolayı da temel bir insan hakkıdır. Ancak insan hakları içerisinde açıklanması zor olan kavramlardan birisidir. Çünkü kişilere ait bilgilerin hangilerinin saklanacağı ya da paylaşılacağına karar vermek sınırları soyut olan bir kavramdır. Mahremiyet kavramının tam olarak tanımlanamamasının temel sebebi mahremiyet kelimesinden çıkarılan ana fikrin farklı toplumlar, farklı kültürler hatta bireyler arasında farklılık gösteriyor olmasıdır.

Günümüzde sağlık alanında mahremiyet önemli bir kavram olmaya devam etmektedir. Çünkü sağlık bakım hizmetlerinin sunumunda, bu sürecin doğası gereği sağlıkla ilgili hizmet alan kişilerin özel yaşamlarına dokunulmaktadır.³ Bu sebeple mahremiyet hakkı, hasta hakkıdır ve mahremiyetin korunmasında hemşirelere ve diğer sağlık çalışanlarına hem yasal hem de etik açıdan önemli sorumluluklar düşmektedir.

Mahremiyetin doğuşu

Mahremiyetle ilgili tutum ve davranışlara eski çağlarda da rastlanmaktadır. Ancak günümüzdeki anlamıyla mahremiyet yeni, modern bir gelişmedir ve bu gelişmenin odağındaki kamusal ile özel yaşam arasındaki ayrımın tarihsel süreçte toplumun modernleşmesi ile daha görünür olduğu söylenebilir.⁴ Sınırları eskiye göre genişlemiş olan özel yaşam alanından bahsedebilmek için, öncelikle “birey” kavramının o toplum tarafından kabul ediliyor olması gerekir.²

Modern öncesi toplumlarda bireyin özgürlüğü ya da serbest olma durumu, hayatın

neredeyse tüm alanlarında beraber yaşanan bireylerin baskısıyla sınırlıdır. Bundan dolayı kişilerin mahremiyet algısı günümüzdeki anlamından farklıdır. Kabile yaşamında, farklı kültürlerde ufak değişiklikler olsa da tümünde fiziksel mahremiyete önem verilmiştir. Kadınlar genital bölgelerini kapatacak deri, yaprak gibi eşyalar kullanmıştır. Özellikle vulvanın görülmesini engellemek için topluluk içinde kadınların ağaca çıkmadığı ve eğilmediği bilinmektedir. Genital bölgelerini örten obje küçük olmasına rağmen kadınların vulvalarını saklı tutmak için özel oturma ve çömelme stilleri vardır ve bu stiller erken yaşlarda kız çocuklarına öğretilmektedir.⁵

Yerleşik hayata geçiş ile birlikte oluşturulan çadırlarda, daha sonraki yıllarda tek odalı evlerde bireylerin kalabalık şekilde yaşadığı bilinmektedir. Bu evlerde oda içerisinde yemek yapılmış ve tüketilmiş, aynı oda günlük işlerde kullanılmış, sonrasında dinlenmek ve gece uyumak için hazırlanmıştır. Bu koşullarda kişilere ait özel bir alan mevcut değildir.⁶

Erken dönemlerde Anadolu’da ve Helenistik dönemde şu an Yunanistan’a ait olan coğrafyada görülen latrinalar Roma döneminde Akdeniz havzasının pek çok yerinde inşa edilmiştir (Şekil 1).⁷ Latrina, Antik Roma’da kullanılmaya başlayan, bir duvar boyunca yüksekçe bir taş üzerine açılmış deliklerden oluşan genel tuvalettir. Latrinalarda kişilerin tuvalet ihtiyaçlarını aynı ortam içerisinde giderdiği görülmektedir. Kamusal latrinalar bölgedeki halkın ihtiyacını karşılamakla birlikte sosyalleşme amacıyla da kullanılan merkezlerdi (Şekil 2).⁸

Modernleşme sürecinde gelişmenin ilk belirtileri, evlere önce yatak odaları ve sonra da oturma odalarının eklenmesidir. Oturma odaları, ilerleyen yıllar içerisinde aile büyüklerinin gürültüden ve kalabalıktan kaçabildikleri bir alanı oluşturmuştur.²

14.yy’da hane içi ve hane dışı arasında bir ayrım olduğu belirtilmiştir. Kapı dayanıksız, kilidi kalitesiz olsa da ev ortamına girme eylemi bir dizi şartı beraberinde getirmektedir. 14.yy.’da Londra’da yaklaşık

altı davadan birinin kapılar ve pencereler yoluyla meydana gelen mahremiyet ihlalini içerdiği belirtilmektedir.⁴

Şekil 1. Latrinenin bilgisayarda oluşturulan görüntüsü

Şekil 2. Latrina ve kullanan kişilerin çizimi

Modern öncesi dönemde ya da geleneksel toplumsal yapılarda bireyin tanımlanması ya da konumlandırılması, mensubu bulunduğu toplumsal gruba göre belirlenirdi. Modernleşmenin başlangıcıyla beraber aynı zamanda toplumsal ilişkiler ve insana bakış açısı da değişmeye başlamıştır. Bu süreçte bireyler açısından, buldukları geleneksel topluluğun mensubu olmanın önemi azalmış, kendi başlarına değer taşıyan birer varlık olarak görülmeye başlamışlardır.⁶ Böylece birey olmak, giderek önem kazanan bir kavram haline gelmiştir. Modernleşmeyle beraber başlayan ve toplumlarda ağırlığı gittikçe artan mahremiyet olgusu, zamanla hukuk tarafından tanınan bir hak olmuştur. Ancak sıkça vurgulanan mahremiyet hakkının ve bireylerin özgürlük alanının tehditlerle karşılaştığını savunan görüşler, son yıllarda

giderek artmıştır. Günümüzde ise mahremiyet kavramı da bu değişim ve dönüşümden etkilenmiştir. Kişilerin daha fazla beğeni elde etmek ya da para kazanmak için “mahremiyet” kavramlarında değişimler olabildiği gözlenmektedir. Ayrıca toplumda belirli davranışları gerçekleştiren kişi sayısı arttıkça o davranışlar normalleşmekte ve diğer bireyler tarafından da yapılar hale gelmektedir.⁹ Sosyal medyada bazı kişiler tarafından vücudun mahrem sayılan bölümlerinin sergilendiği, cinsellikle ilgili görüntülerin paylaşıldığı platformlar bulunmaktadır. TikTok'ta bazı kişiler daha fazla maddi çıkar elde etmek ve takipçi kazanmak için bedenlerini ifşa etmektedir.¹⁰

Günümüzde Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medya platformlarında bireyler kendilerine ait pek çok bilgiyi paylaşmaktadır. Bu paylaşımlar siyasi görüşleri, sevdikleri yemekler, hobileri, gittikleri mekanlar, aile bireyleri ve bunun gibi pek çok bilgiyi barındırabilmektedir. Bu sitelerin artışıyla bireyler dikizlemeye ve dikizlenmeye gönüllü olmuştur.¹¹ Aslında bireyler bilerek ve isteyerek bizi biz yapan bilgileri paylaşmaktadır. Bireyler bu paylaşımları sadece arkadaşlarıyla değil ayrıca sosyal medya platform sahipleriyle de paylaşmış olmaktadır. Bu şirketlerin edindiği bilgileri ne ölçüde üçüncü taraflarla paylaştığı bilinmemektedir.¹¹ Google arama motorunda aranan pek çok şey, daha sonra kişilerin ekranına reklam olarak çıkmaktadır.¹² Bunlara ek olarak caddelerdeki MOBESE kameraları, bankalar, telefon şirketleri, toplumun hayatlarının iç içe geçmesini mümkün kılan internet servis sağlayıcıları bireyleri sürekli gözetlemektedir.¹³ Ayrıca günümüzde çoğu yapay zeka modeli de, kullanılan kişisel veriler bakımından bu verilere sahip olduğu kişilerin rızasını almamakta ve bu verilerin hangi işlemlerde kullanılacağına ilişkin bildirim sağlamamaktadır.¹⁴

Mahremiyet ve din

Mahremiyet Arapça bir kelimedir ve “h-r-m” kökünden geldiği belirtilmektedir. Ha-re-me fiili “yasakladı”, mahrem ise “yasak olan” şeklinde kullanılmaktadır. Mahremiyet

kavramı hem yakınlık ve gizlilik hem de yasak ve haramı ifade eder. Mahremiyeti dini açıdan değerlendiren araştırmacılar, mahremiyet sınırlarını ikiye ayırmaktadır. Kur'an ve sünnette belirtilen mahremiyet sınırlarının tüm insanlar için geçerli olduğunu ve kişiler arasında farklılık olmadığını ifade etmektedirler.¹⁵ İslam dini, başkaları hakkında bilgilerin aktarılması (gıybet), beden örtülmesi (tesettür), evlere izinsiz girilmemesi gibi konularda mahremiyet sınırları çizmektedir.¹⁶

Musevilerde On Emir'de "Komşunun evine tamah etmeyeceksin; komşunun karısına yahut kölesine yahut cariyesine yahut öküzüne yahut eşeğine hiçbir şeyine tamah etmeyeceksin" ifadelerine yer verilmiştir.¹⁷ Hristiyan dinine mensup bireylerde insanlar mahrem ya da namahrem şeklinde gruplara ayrılmaz. Hristiyanlıkta mahremlilik ilişkileri hayâ, terbiye, bağlılık, iffet, sabırlı olmak, ahlaklılık gibi manevi değerlerle ilgili olduğunu söylenebilir.¹⁸ Hristiyan dininde tövbe ve günahların itirafı sırasında da mahremiyet söz konusudur. Günahı dinleyen rahibin günahlarını anlatan kişiye sözleri ve davranışlarıyla ihanet etmesi yasaktır. Rahipler anlatılanları saklamakla yükümlüdürler.¹

Mahremiyet çeşitleri

Mahremiyet kavramının farklı kaynaklarda farklı başlıklar altında sınıflandırıldığı görülmektedir.^{3,20,21}

- Kişinin fiziksel olarak diğer bireylere erişme derecesi "fiziksel mahremiyet",
- Kişinin kendisine ait bilginin ne zaman, nasıl ve ne kadar paylaşılacağını belirleme hakkı "bilgi mahremiyeti"
- Sosyal ilişkileri kontrol etme çabası ve yeteneği "sosyal mahremiyet",
- İnsanların düşüncelerini kontrol etme, hangi koşullar altında ve kiminle paylaşacaklarını belirleme hakkı "psikolojik mahremiyet" olarak tanımlanmaktadır.

Fiziksel mahremiyet

Hasta mahremiyeti kapsamında en eski ve en temel mahremiyet çeşitlerinden biri fiziksel/beden mahremiyetidir. Fiziksel mahremiyet, sağlık hizmetinin beden mahremiyetini sağlamaya uygun bir ortamda sunulmasını ve hastanın isteği dışında bedenine müdahale edilmemesini ifade eder. Kişiye karşı başka bir kişinin fiziksel olarak temas ve müdahalesi veya kişinin izlenmesi fiziksel mahremiyet kapsamında yer alır.²⁰ Fiziksel mahremiyetin sağlanmasındaki en temel husus tıbbi etik ilke olan özerklik ilkesinin uygulanmasıdır. Hastaya hizmet veren tüm personelin ve hasta refakatçisinin, hasta mahremiyetine dikkat etmesi ve hasta savunucusu olması önem taşımaktadır.²² Hastanın fizik muayenesi, subkutan, intramüsküler, rektal ilaç uygulamaları ve vücudun herhangi bir bölgesine yapılan pansuman vb uygulamalar fiziksel mahremiyetin korunması gereken durumlara örnek verilebilir. Ayrıca ameliyathane de hastaların genel anestezi altında olmaları sebebiyle mahremiyetin korunması kavramı hassas bir konudur. Çünkü hastalar tamamen savunmasızdır.²³

Sosyal medya kullanımı da mahremiyet kavramının ihlal edilebileceği ortamlardan biri haline gelmiştir.²⁴ Günlük hayatta gizli tutulmak istenen bilgiler ya da toplum tarafından ayıp olarak değerlendirilen davranışlar (yani mahremiyet sınırları içerisinde kabul edilen birçok durum) artık diğer bireylere sunulabilecek içerikler haline dönüşmüştür.⁹ Bazen sağlık çalışanlarının yapılan işlem öncesi ve sonrasında hasta görüntüsünü paylaştığı, bazen de bireyin mahrem olarak kabul edilen vücut bölgelerini kendi isteğiyle sosyal medyada paylaştığı görülmektedir. Sağlık çalışanlarının hastaya ait fotoğrafları sosyal medyada paylaşması konusu hukuki düzenlemelerle netlik kazanmıştır.²⁵ Kişinin kendi isteğiyle fotoğraflarını paylaşması ise kişinin kendi kendini ifşa etmesi durumudur ve mahremiyet kavramının kişiler arasında farklı algılanması ile ilgilidir. Uygulanacak tıbbi müdahaleler konusunda hastanın bilgilendirilmesi, onamı olmadan tıbbi olarak bir müdahalede bulunulmaması, muayene ve hastaya uygulanacak girişimlerin uygun ortamlarda

gerçekleştirilmesi fiziksel mahremiyetin korunmasına dair kavramlardan bazılarıdır.²⁶

Sağlık alanında hastanelerde geçmişteki mahremiyet kavramına kıyasla hasta ve sağlık çalışanlarının çok daha fazla bilinçli olduğu bilinse de günümüzde bu konuda hala problemler olduğu görülmektedir. Örneğin Yücel ve diğerlerinin yaptığı çalışmada doğum yapan kadınlarının mahremiyetlerinin korunması konusunda yetersizliklerin olduğu ve vajinal doğum yapan kadınların doğum sırasında utanma duygusu yaşadığı belirtilmiştir. Özellikle doğum olayının doğası gereği kadınların fiziksel mahremiyete daha fazla önem verdikleri görülmektedir.²⁶

Bilgi mahremiyeti

Bilgi mahremiyeti, bireyin şahsi bilgilerine diğerleri tarafından ulaşılmasını ve bilgilerin kendisi tarafından paylaşılmasını kontrol edebilmesidir. Teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte bilgi mahremiyeti kavramı da farklı bir boyut kazanmıştır. Bilgilere ulaşılabilirliğin artması kişisel verilerin korunmasında sorun oluşturmaktadır.³ Bilgi mahremiyeti, tıbbi kayıt ve dokümanlar gibi kişiye özel verilerin toplanması ve saklanması ile ilgili kuralların belirlenmesi olarak da tanımlanabilir. Kişisel veriden bahsedebilmek için, öncelikle gerçek bir kişiye ait veri olması ve bu kişinin de bu veri ile nitelenebilir ve tanımlanabilir olması gerekmektedir.²⁷ Bir bilgiyi kişisel veri şeklinde tanımlayabilmek için verinin, bireyin iş hayatına, özel hayatına veya kamuya açık olup olmaması arasında bir ayrım söz konusu değildir. Bununla beraber bilginin, gizli bir bilgi olması mecburi değildir, bireye ait kamuya açık ve kendi tarafından paylaşılan bir bilgi de kişisel bir veridir.²⁰ Kişisel bilgilerin mahremiyeti kapsamında, hastanın tanısı, hikâyesi, tedaviye ait bilgiler, psikolojik durumu, fiziksel özellikleri, dosyasındaki bilgiler, radyolojik görüntüleri, ailevi bilgiler kişisel sağlık verileri olarak ifade edilebilir.²¹

Kişilerin geçmişten günümüze kendilerine ait tüm sağlık verilerinin bilgi teknolojileri vasıtasıyla işlenmesi, kaydedilmesi ve sınıflandırılması ile oluşturulan tüm veriler Elektronik Sağlık Kaydı (ESK) olarak

tanımlanmaktadır.²¹ ESK kişilere ait tanı, tedavi ve bakıma ait sonuçları içeren belgelerin kaydedildiği bir sistemdir. Bu sistem sayesinde herhangi bir ihtiyaç durumunda depolanan verileri geri çağırmak mümkündür.²⁸ ESK doğrultusunda bireylerin kendi verilerine erişebilecekleri ve bu verileri izin verdikleri kişilerle paylaşabildikleri e-nabız sistemi oluşturulmuştur.²⁹ E-Nabız sisteminin özelliği bireylerin kendilerine ait kimlik numarası ve şifrelerini kullanarak sisteme girebilmesi ve yalnızca kendilerine ait olmasıdır. E-nabız sisteminde bulunan kişisel veriler yalnızca kişinin kendisi erişime izin verdiği zaman kullanıcılar tarafından görülmektedir. MEDULA, E-Nabız, E-Reçete gibi sistemler kişisel sağlık verilerinin tutulduğu elektronik kayıtlara ait sistemlerin bir kısmıdır. Olumsuzlukların ve siber saldırıların önlenmesi için birçok girişimde bulunulmakta ve sağlık kurum ve kuruluşları önlemler almaktadır.³⁰ Ancak alınan önlemlere rağmen Türkiye’de toplam üç hastane ve üç kliniği bünyesinde barındıran Medlife sağlık kurumuna yönelik siber saldırıda yaklaşık 500 bin kişiye ait 2.5 milyon veri ele geçirilmiştir.³⁰

Bireylerin mahremiyeti genel olarak devlet güvencesinde olsa da günümüzde mahremiyete ve özel yaşam alanıyla ilişkili tehditler hem devlet birimlerinden hem de özel kişi ve kuruluşlardan kaynaklanabilmektedir. Dijital teknolojinin ve internetin, devlet güçlerine, kişisel verileri kayıt altına alma ve izleme konusunda, tarihte daha önce hiçbir devletin sahip olmadığı biçimde sonsuz olanak imkan sunduğu şüphesizdir.³¹ Dijital ortamdaki mahremiyet ele alındığında, günümüzde pek çok kişi dijital hizmetlerin en büyük tüketicileridir. Faturaları ödemek için internet bankacılığı kullanımı, mal ve hizmetlerin karşılığının banka kartıyla ödenmesi ve akıllı telefonların yaygın kullanımı ve telefonlara yüklenen uygulamalar büyük miktarda dijital bilgiyi yaymaktadır. Bu sistemden çıkmak da günlük hayatta pek mümkün değildir. Hatta akıllı telefonsuz, internetsiz veya banka kartsız bir hayat sürmek kuşku uyandırmaktadır.³²

Dijital teknoloji kullanımı, büyük elektronik izler bırakır. Bu teknolojiyi işleyenler yetkililer veya özel şirketler büyük miktarda özel bilgiye erişmektedir. Bilginin kaydedilmesi zaten istenen bir durumdur çünkü toplanan veriler sektörlerde yenilikçi çözümlere ve daha iyi hizmet vermeye katkıda bulunmak açısından büyük miktarlarda verinin sistemleştirilmesine olanak sağlar. Bu nedenle hem mahremiyetin önemseneyeceği hem de faydalı dijital araçların ve hizmetlerin gelişmesini sağlayacak bir denge bulunması önemlidir.³²

Sosyal mahremiyet

Literatürde sosyal mahremiyet daha çok bedensel-fiziksel mahremiyet ile birlikte kullanılmaktadır.³³ Sosyal mahremiyet, sosyal ilişkilerde ilişkinin tarafları, ilişkinin sıklığı, süresi, yönetimi ve kapsamı konusunda bireyin kontrol sahibi olmasıdır. Sosyal mahremiyet kişisel ve kültürel özelliklere göre değişiklik gösterdiğinden bu özelliklerin de dikkate alınması gerekir.³

Psikolojik mahremiyet

Psikolojik mahremiyet, bireylerin inançları, değerleri ve bireyi etkileyen durumlara ait bilgileri kontrol etme, düşünce ve duygularını kiminle ya da ne zaman paylaşacağına karar verme hakkıdır.³ Psikolojik mahremiyetin göz ardı edilmesi, özgüven eksikliğine ve sosyal ortamdan izole olmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte bireyin kendini değersiz ve huzursuz hissetmesine yol açmaktadır.²¹

Hasta mahremiyeti

Tıp tarihinde mahremiyetin ilk örneklerine Mısır'daki İmhotep Andında rastlanmaktadır.³⁴ İmhotep Andı, hekimlerin hastalardan toplanan bilgileri gizli tutması gerektiğini anlatan bir metindir. MÖ. 5yy.'a uzanan Hipokrat Andında ise "Gerek sanatımın icrası sırasında, gerek sanatımın dışında insanlarla münasebette iken etrafımda olup bitenleri, görüp işittiklerimi bir sır olarak saklayacağım ve kimseye açmayacağım." cümlesi geçer.³⁵ Bu durum Eski Yunan kültüründe olduğu gibi eski Hint uygarlığında da mevcuttur. Tıp eğitimi alan öğrenciler, hasta muayenesi sırasında, sadece hastaya

odaklanacaklarını, hastayı tedavi etmek için buldukları evde hasta dışındaki şeylere dikkat etmeyecekleri, hastanın evine hasta yakını olmadan tek başlarına girmeyeceklerine yönelik yemin etmektedir.³⁴

Antik çağ hekimleri kadınların genital bölgesi hakkında hiçbir bilgiye sahip değillerdi. Bu dönemde kadın anatomisini anlayabilmek için dişi maymunlara otopsi yapılmıştır. 18.yy'da ise Avrupa'da erkek hekimlerin doğuma yardımcı olması bir skandal olarak algılanmıştır. Ancak çok zor doğumlarda erkek hekimlerin doğuma yardımcı olması kabul ediliyordu.⁵ Doğum için erkek hekimlerin kabul edilmemesi üzerine yoksul ya da seks işçisi kadınlardan doğum için para alınmayacağını ilan ederek bu problemi aşmayı amaçlamışlardır. Ancak bunda tek şart doğumu öğrencilerin de izleyecek ve genital muayene yapacak olmasıdır. Bu dönemde erkek doktora muayene olmak istemeyen kadınlar şikayetleri olan bölgeyi daha iyi ifade edebilmek için oyuncak bebek kullanmıştır. Bunun sonucu olarak da kadın anatomisi ve doğum ile ilgili bilginin bu dönemdeki tıp kitaplarında eksik olduğu belirtilmiştir.⁵

Yasa ve yönetmeliklerde mahremiyet

Hasta mahremiyetine saygı gösterilmesi, sağlık hizmeti verilirken dikkat edilmesi gereken en temel esaslarındandır. Günümüzde hasta mahremiyeti hem uluslararası hem de ulusal düzenlemelerle korunma altına alınmıştır.³⁶ Türkiye'de de başta Anayasa olmak üzere birçok mevzuat ile mahremiyetin sağlanması için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Mahremiyete saygı ilkesi temel bir insan hakkıdır ve hastanedeki hizmet sırasında hastaların hakları ve sağlık çalışanlarının yükümlülüğüdür. Mahremiyetle ilgili resmi kaynaklar;

- Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği (1920),
- Lizbon Hasta Hakları Bildirgesi (1981),
- Hasta Hakları Yönetmeliği (1987),
- Bali Bildirgesi (1995),

- Hasta Haklarına İlişkin Avrupa Statüsü (Ana Sözleşmesi) Temel Doküman (2002),
- Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) (2003),
- 12 Eylül 2010 tarihindeki referandum sonrasında 1982 Anayasası'na "Özel Hayatın Gizliliği" başlığına yapılan ek sonucunda kişisel veriler koruma altına alınması,
- Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından, "hasta mahremiyetine saygı gösterilmesi" konulu Genelge (2016),
- Kişisel Sağlık Verilerinin Korunması Hakkında Yönetmelik (2019),
- Sağlıkta Kalite Standartları (SKS)(2020)'dir.³⁶⁻³⁷

Tarihte yaşanan hasta mahremiyeti ihlallerine dair örneklerden bazıları sunulmuştur:

Vaka 1: 2000 yılında 22 yaşında bekar bir hasta hastaneye kürtaj için gitmiştir. Muayene

için beklerken yatakta kıyafetsiz şekilde yattığı sırada, doktor aniden beyaz önlüklü 20'den fazla kişiyi odaya çağırıştır. Hasta doktordan bu kişileri dışarı çıkarmasını istemiş, ancak doktor hepsinin stajyer olduğunu belirtmiştir. Doktor stajyerlere özel vücut parçalarının isimlerini, erken gebelik belirtilerini ve muayene prosedürlerini açıklamıştır. Daha sonra hasta hastaneye karşı dava açmış ve mahkeme davacı lehine karar vermiştir.³⁸

Vaka 2: 75 yaşında bir kadın olan Bayan C, televizyonda tıbbi bir belgeselde 16 ay önce kocasının hayatını kurtarmaya çalışan cerrahı tanımıştır. Belgeselde, cerrah bir araba kazasında yaralanan bir adamı tedavi etmektedir. Görüntü bulanık olsa da, adamın sesi duyulmaktadır ve Bayan C, adamın kocası Bay C olduğunu fark eder. Program şirketine ve doktora hasta gizliliğini ihlal ettikleri gerekçesiyle dava açar. Daha sonra yapımçı şirket hasta yakını ile 2,2 milyon dolarlık bir anlaşma yapmış ve dava geri çekilmiştir.³⁹

SONUÇ VE ÖNERİLER

Modernleşme süreciyle başlayan ve ağırlığı giderek artan mahremiyet kavramı, zaman içinde hukuken tanınan ve düzenlenen bir hak olmuştur. Günümüzde bilgi ve iletişim konusunda meydana gelen teknolojik gelişmelerle birlikte bireylerin kişisel verilerine veya mahremiyet hakkına saldırılar oldukça kolaylaşmış bulunmaktadır.³⁰ Bu sebeple bireyler artık telefon konuşmalarının dinlenmeyeceğinden, e-posta iletilerinin okunmayacağından, özel hayatlarına ait bilgi ve fotoğrafların gazetelerde veya televizyonda yer almayacağından, sağlık durumları hakkında tıbbi kayıtların güvenliğinden, gelir durumlarına ait bilgilerin başka kişi ve kuruluşlara satılmayacağından emin değildir.⁴⁰

Sonuç olarak, ilk çağlarda mahremiyet kavramı daha çok fiziksel mahremiyet olarak algılanmış, modernleşme süreciyle daha geniş perspektiften ele alınmaya başlanmıştır. Kişiler kendilerini diğerlerinden bağımsız bir "birey" olarak algılamaya başladıkça mahremiyete verilen önem de artmıştır.

20. yy'da toplum yaşamında ağırlığı gittikçe artan mahremiyet kavramı, hukukun tanıyıp düzenlediği bir hak haline gelmiştir. Teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte bilgi mahremiyeti kavramı da farklı bir boyut kazanmıştır. Bilgilere ulaşılabilirliğin artması kişisel verilerin korunmasında sorun oluşturmaktadır. Veri güvenliğinin sağlanması konusu, verileri işleyen bireylere önemli yetki ve sorumluluklar getirmiştir. Bu sorumlulukların en önemlisi kişisel verilere yetkisi olmayan bireylerin ulaşmasının engellenmesi ve bu doğrultuda tedbirlerin alınmasıdır.

Ayrıca sağlık çalışanlarına yönelik verilerin gizliliği ve mahremiyet konusunda eğitim verilmelidir. Hastane personelinin bilgileri uygun şekilde yönetmek için gereken becerilere sahip olma durumu değerlendirilmelidir. Bu sebeple tüm sağlık çalışanlarının dikkatle seçilmesi önemlidir. Ayrıca bilimsel araştırma veya firmalar reklam amacıyla hasta bilgisini kullanmak

için hastadan izin istemeli ve yazılı onay almalıdır.⁴¹

Hastalara ve refakatçilerine güvenilir iletişim kanalları kullanmaları konusunda tavsiyede bulunulmalıdır. Bilgi paylaşımıyla ilgili seçimleri hakkında bilgilendirilmelidir.²² Bilgi paylaşımının en büyük dezavatajı verilerin kontrolünün potansiyel olarak kaybedilmesi ve kötüye kullanım ihtimalidir. Ayrıca hasta ve refakatçiler kullandıkları cihazların yazılım güncellemelerini yüklemeleri, güçlü parolalar seçmeleri, güvenilir iletişim kanalları kullanmaları, çevirim içi topluluklarda ve sosyal medyada hassas bilgiler yayınlamaktan kaçınmaları konusunda bilgilendirilmelidir.⁴¹

Sosyal medya platformlarındaki paylaşılan bilgilerin izinsiz kullanımının engellenmesi konusunda yasal düzenlemeler oluşturulmalıdır. Günümüzde teknolojinin hızla gelişmeye devam etmesi sebebiyle dünya genelinde kişisel verilerin korunması hakkında evrensel kararların alınması önem arz etmektedir.

Çıkar çatışması bildirimi

Makalede isimleri bulunan yazarların makalede sunulan veriler ve/veya makalenin içeriği ile ilgili herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar ilişkisi bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

1. Türk Dil Kurumu. Türk Dil Kurumu Sözlükleri [Internet]. Ankara: Türk Dil Kurumu; 2025 [cited 2025 May 5]. Available from: <https://sozluk.gov.tr>
2. Yüksel M. Mahremiyet hakkı ve sosyo-tarihsel gelişimi. Ankara Univ SBF Derg. 2003;58(1):1–15.
3. Aktaş D, Baykara ZG. Stomalı bireylerde hassas bir konu: mahremiyet. Gazi Sağlık Bilim Derg. 2020;5(3):8–15.
4. Vincent D. Privacy: a short history. Hoboken (NJ): John Wiley & Sons; 2016.
5. Duerr HP. Mahremiyet: uygarlaşma sürecinin miti II. Ankara: Dost Yayınları; 2004.
6. Arıcı HY. The functionality of privacy value in the continuity of family unity. J Philos Cult Relig. 2021;53:1–9. doi:10.7176/JPCR/53-04
7. Sözen MÇ. Roma dönemi latrinaları ve Batı Anadolu'dan örnekler. Eski Çağ Arastirmaları Derg. 2003;7:7–12.
8. Russo F. Latrinae: a public business. Public Private; 2019.
9. Koseoglu A. TikTok'ta mahremiyet algısının dönüşümü. Inonu Univ İletişim Fak Elektron Derg. 2023;8(1):172–188. doi:10.47107/inifedergi.1150606
10. Aydemir A. Mahremiyetten rızaya dijital albümler: Instagram örneği. İletişim Kuram Arastirma Derg. 2021;54:115–140. doi:10.47998/ikad.912140
11. Niedzwiecki H. Dikizleme günlüğü. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2019.
12. Mırcık AM, Elaltuntaş ÖF. Sosyal medyanın algı yönetimi: dikkat ekonomisi. Digit Commun J. 2022;5(6):55–80. doi:10.51295/dicoj.48
13. Ozcan A. Büyük veri: fırsatlar ve tehditler. TRT Akademi. 2021;6(11):10–31. doi:10.37679/trta.818569
14. Ozparlak BO, Cetin M. ChatGPT ve üretici yapay zekâ modellerinde mahremiyet ve güvenliğin hukuki boyutu. Marmara Univ Hukuk Fak Hukuk Arastirmaları Derg. 2023;29(2):1003–1040. doi:10.33433/maruhad.347497
15. Pekdemir S. Mahremiyet algısı hak olgusu. Din, gelenek ve ahlak bağlamında mahremiyet algıları sempozyumu; 2019; Samsun.
16. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Tüm yönleriyle mahremiyet [Internet]. 2022 [cited 2025 May 6]. Available from: <https://www.aile.gov.tr/media/99850/tum-yonleriyle-mahremiyet.pdf>
17. Uysal G. Antik Yunan felsefesinde siyasal alan ve mahremiyet [master's thesis]. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2019.
18. Karakas TA. Mahremiyetin dinler bağlamında analizi: Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam üzerinden sosyolojik bir çözümleme denemesi [master's thesis]. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2022.
19. Akalin KH. Hristiyanlığa aktarılmış ritüeller olarak İsis kültündeki vaftiz ve günah çıkartma ayinleri. Atatürk Univ İlahiyat Fak Derg. 2014;42:41–76.
20. Kandilli E. Sağlık hukukunda etik açısından kişisel veriler ve mahremiyet hakkı [master's thesis]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2019.
21. Atalay HN. Mahremiyet kapsamında kişisel sağlık verilerinin korunması ve depolanması. J Acad Perspect Soc Stud. 2021;1:1–20. doi:10.35344/japss.786353
22. Caine K, Kohn S, Lawrence C, Hanania R, Meslin EM, Tierney WM. Designing a patient-centered user interface for access decisions about EHR data: implications from patient interviews. J Gen Intern Med. 2015;30(1):7–16. doi:10.1007/s11606-014-3049-9
23. Sepehrirad E, Heidarzadeh M, Asl ZE, Abbasian Z, Ashtari S. The relationship between moral sensitivity, ethical climate, and job strain with patient privacy from viewpoint of operating room staffs. Iran J Nurs Midwifery Res. 2021;26(2):183–187. doi:10.4103/ijnmr.IJNMR_22_20
24. Ozturk Copur E, Elmaoglu E, Karasu FK, Cam HH. Sosyal medya ve hemşirelik. Sağlık Akademisi Kastamonu. 2022;7(3):564–573. doi:10.25279/sak.761686
25. Cavdar P. Hekimlerin hastalarına ilişkin sosyal medya paylaşımlarından doğan sorumluluğu. Sakarya Univ Hukuk Fak Derg. 2024;12(1):429–453. doi:10.56701/shd.1462767
26. Yucel U, Ruzgar S, Eksioğlu A, Hadimli A. Kadınların doğum şekline göre mahremiyet ile ilgili deneyimleri ve beklentileri. Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Derg. 2021;6(1):1–10. doi:10.5336/healthsci.2020-74427
27. Kişisel Verileri Koruma Kurumu. Kişisel Verileri Koruma Kurumu [Internet]. 2025 [cited 2025 May 5]. Available from: <https://www.kvkk.gov.tr>
28. T.C. Sağlık Bakanlığı. Dijital Hastane [Internet]. 2025 [cited 2025 May 5]. Available from: <https://dijitalhastane.saglik.gov.tr>
29. T.C. Sağlık Bakanlığı. e-Nabız kişisel sağlık sistemi [Internet]. 2025 [cited 2025 May 5]. Available from: <https://enabiz.gov.tr>
30. Tek S, Mesut A. Türkiye ve dünyada gerçekleştirilen siber saldırı yöntemlerinin ve bu saldırılara karşı alınan önlemlerin incelenmesi [master's thesis]. Edirne: Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü; 2022.
31. Solove DJ. The limitations of privacy rights. Notre Dame Law Rev. 2022;98:975–990.
32. Lokke E. Mahremiyet: dijital toplumda özel hayat. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları; 2016.
33. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü. Hasta mahremiyetine saygı gösterilmesi [Internet]. 2016 [cited 2025 May 5]. Available from:

- <https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/4283/0/hasta-mahremiyetine-saygi-gosterilmesi-2016-10pdf.pdf>
34. Sarikaya U. Examining the perceptions of healthcare professionals on patient privacy. *J Curr Res Health Sect.* 2021;11(1):59–72. doi:10.26579/jocrehes.102
 35. İlgili O, Sahinoglu S, Aciduman A, Tuzcu K, Sehriyar SEMS. İslam dünyasında hekim andı uygulaması ve Hipokrat andı'nın izleri. *Mersin Univ Tıp Fak Lokman Hekim Tıp Tarihi Folklorik Tıp Derg.* 2016;6(3):137–149.
 36. Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlıkta Kalite, Akreditasyon ve Çalışan Hakları Daire Başkanlığı. Güncel standartlar [Internet]. 2025 [cited 2025 May 5]. Available from: <https://shgmkalitedb.saglik.gov.tr/TR-52460/guncel-standartlar.html>
 37. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Gerekeçeli Anayasa [Internet]. 2025 [cited 2025 May 5]. Available from: https://anayasa.gov.tr/media/6382/gerekceli_anayasa.pdf
 38. Zhang H, et al. Patient privacy and autonomy: a comparative analysis of cases of ethical dilemmas in China and the United States. *BMC Med Ethics.* 2021;22:1–8. doi:10.1186/s12910-021-00579-6
 39. Rakatansky H. Filming in the ED: a cautionary tale—NY hospital settles \$2.2M claim over patient-privacy violations suit. *R I Med J.* 2013;99(6):11–12.
 40. Yüksel M. Modernleşme ve mahremiyet. *Kültür ve İletişim.* 2003;6(11):75–108.
 41. Knijnenburg BP, Page X, Wisniewski P, Lipford HR, Proferes N, Romano J. *Modern socio-technical perspectives on privacy.* Cham: Springer Nature; 2022.